

выживания, а для счастливого существования. Кто-то об этом узнает раньше, кому-то надо время, чтобы это понять, а кому-то – помощь, чтобы не создалось чувство отчуждения. Закончить тезисы хочется словами американского философа Д. Рона: «Счастье – не случай. И не что-то желаемое. Счастье – это то, что вы создаете своими руками».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Барулин В.С. Человек в обществе отчужденного труда. Харьков: Мрія, 1991, – 157 с.
2. Камю А. Бунтующий человек. – М.: Политиздат, 1990. – 415 с.

Окорокова Віра Вікторівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри всесвітньої історії; заступник декана історико-філософського факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського».

ГУМАНІСТИЧНА УТОПІЯ Е. ФРОММА ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ

XX століття в історії філософської думки відзначилося небувалим збільшенням теоретико-методологічних досліджень в галузі соціального буття людини в різних її аспектах. Радикальні перетворення в політичній сфері багатьох країн світу звісно ж посилили тягу до прогнозувань майбутнього людської цивілізації, використовуючи при цьому досвід тогочасного життя. Й в цьому вихорі наукових вчень постать видатного німецько-американського психолога та соціолога, одного з лідерів неофрейдизму Еріха Фромма (1900 – 1980 рр.) виступає взірцем соціопсихологічного аналізу буття людини XX століття.

Такі вчені як П. Гуревич, Л. Юнін, та західні дослідники Л. Хьелл і Д. Зіглер, розглядаючи різні соціально-філософські та психологічні аспекти вказаної теорії мислителя говорять про нього як про «людину свого часу» [1, 2, 4]. Адже, Е. Фромм один з небагатьох тогочасних вчених зумів відчутти поштовхи соціокультурної трансформації в середовищі західноєвропейського суспільства та запропонувати своє розуміння цього процесу, й головне, своє бачення майбутнього. Причому останню думку Е. Фромм достатньо розгорнув в своїй праці «Мати чи бути», де окремим розділом надає характеристику Новій Людині та Нового Суспільства, передумови його встановлення та подальшого вдосконалення. В межах нашого дослідження остання думка Е. Фромма викликає найбільший інтерес, оскільки містить в собі низку утопічних елементів, вивчення яких дозволяє здійснити аналіз його соціопсихологічної теорії під дещо іншим науковим кутом. Тому, метою нашого дослідження є розгляд утопічних рис соціальної теорії Е. Фромма та, головне, визначення місця їх розташування у колі тогочасних утопічних ідей.

Під час вивчення сформульованої проблематики насамперед, зрозуміло вимальовується картина майбутнього нового суспільства. Фундаментальною опорою цього нового ладу повинно стати формування нової науки, яка б змінила пріоритети свого відношення до людини. «Нам потрібна нова гуманістична наука про Людину, - каже Е. Фромм, - як основа прикладної науки і прикладного мистецтва соціальної реконструкції» [3, с. 186]. В якості прикладу він пропонує звернути увагу на стан науки у XVII столітті, коли відбувався спалах науково-технічних проєктів, які за своїм характером в більшості своїй були утопічними, проте відповідали мріям тогочасної людини. «Не можна бути певним що природничі науки поступляться своїм панівним становищем перед новою наукою про людське суспільство. – Продовжує він, - Якщо це станеться ми збережемо шанс на виживання але це залежатиме від того, скільки добре освічених, дисциплінованих, небайдужих людей привабить нове завдання, з яким мусить упоратися людський розум, адже цього разу метою є панування не над природою, а над технікою та ірраціональними соціальними силами й інститутами, які загрожують існуванню не лише західного суспільства, а й усього людства» [3, с. 187].

Наведені вирази мислителя дуже добре характеризують стан тогочасної науки. Дуже відчутним проявляються трансформаційні процеси в наукових напрямках, що в свою чергу впливає на суспільство взагалі. Недарма він згадує наукову революцію XVII століття, показуючи тим самим, що й в наш час ми переживаємо подібне явище. Різниця лише в тому, що головний акцент переміщується з природничої науки в науку інформаційну. Відповідальність за результат цих процесів Е. Фромм

покладає на саму людину. Тобто, нові соціальні форми, які стануть основою буття, не виникнуть на порожньому місці, без численних попередніх проєктів, моделей, без проведення досліджень та експериментів, які допоможуть подолати прірву між тим, що необхідно і тим, що можливо. Усе залежатиме від волі та гуманістичного духу залучених осіб, які бачать перспективу і розуміють, що конкретно можна зробити. Причому, під час подальшого наближення до своєї мети, в людині поступово відчуття страху замінить натхнення та ентузіазм.

Від визначення теоретичного фундаменту будови нового суспільства Е. Фромм логічно переходить до самих етапів реалізації своїх ідей. Серед них слід виділити наступні:

- першим вирішальним кроком у цьому напрямку повинна стати переорієнтація виробництва на «здорове споживання» в суспільстві. Щоб створити суспільство, засноване на принципі буття, всі люди мають активно брати участь в економічному житті суспільства і бути свідомими громадянами.

- Активна і відповідальна участь у справах суспільства потребує заміни бюрократичного способу управління на гуманістичний.

- Необхідно знищити прірву між багатими та бідними народами.

- Треба вивільнити жінок від патріархального панування. Що є головним чинником гуманізації суспільства.

- Слід створити ефективну систему поширення ефективної інформації. Інформація – вирішальний елемент у формуванні ефективної демократії. Мусять бути припинені приховування і фальсифікація інформації у так званих «інтересах національної безпеки».

Заклик до створення нового суспільства сягає тих, хто страждає від відчуження, хто працює за наймом і чий власності ніщо не загрожує. Інакше кажучи він зачіпає інтереси не меншості населення, а більшості. «Утопічна» мета реалістичніша за «реалізм» нинішніх керівників. Нове суспільство та нова Людина можуть постати лише в тому випадку, якщо старі мотивації вилучення прибутку і завоювання влади буде замінено на нові: бути, віддавати, розуміти; якщо на зміну ринковому характеру прийде характер продуктивний і люблячий, а на зміну кібернетичній релігії – новий, радикально гуманістичний рух [3, с. 214].

Відтак, проведений аналіз даної проблеми дуже добре вказує на певну утопічність соціальної теорії Е. Фромма, особливо, якщо мова йде про прогнозування людського буття. Ми бачимо приклад «гуманістичної утопії», або за виразом самого мислителя – людської утопії «месіанського часу» як того взірця ідеального суспільного ладу, який буде характеризувати в майбутньому Нове Суспільство та Нову Людину. До відміченого слід також додати, що за своїм утопічним змістом соціальна теорія Е. Фромма посідає окреме місце у купі утопічних думок ХХ століття взагалі, оскільки представляє собою не просто проєкт, а соціальну концепцію стосовно прогнозування людського майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуревич П. Величие и ограниченность самого Фромма / Фромм Э. Величие и ограниченность теории Фрейда. — М: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2000.
2. Ионин Л.Г. Социология культуры / Леонид Григорьевич Ионин. — М.: Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2004. — 427 с.
3. Фромм Е. Мати чи бути / Еріх Фромм; пер. з англ. О. Михайлової. — К.: Укр. письменник, 2010. — 222 с. — (Світло світогляду).
4. Хьелл Л. Теории личности: Основные положения, исследования и применения / Ларри Хьелл, Дэниел Зиглер; пер. с англ. С. Миленевской. — СПб.: Питер Пресс, 2003. — 608 с.

Савченко В. В. – кандидат философских наук, доцент кафедры культурологии Одесского национального университета имени И. И. Мечникова.

ФИЛОСОФИЯ «ПРОИЗВОДСТВА ПРИСУТСТВИЯ»

Х. У. ГУМБРЕХТА КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ ОСНОВАНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ИСКУССТВА И КУЛЬТУРЫ

К одной из важнейших целей современного образования относится формирование компетентных специалистов, способных принимать эффективные решения в нестандартных ситуациях. Представляется, что задачи, которые могут помочь осуществить эту цель, должны быть

связаны с серьезными изменениями в сфере образования, со сменой подходов, сохраняющих ратиоцентристскую культурную парадигму, в основе которой гиперболизация рационального начала человека в противовес его чувственной составляющей. Широкое обращение к интернет-источникам, получение необходимой информации главным образом в работе с компьютером, имея множество технических, экономических, временных преимуществ, обнаруживают и свои оборотные стороны. В частности, использование компьютера, нивелирующего многие телесные и пространственные характеристики представляемых им явлений, приводит к сужению и упрощению опыта чувственного восприятия индивида.

Преподавательский опыт свидетельствует о весьма низкой чувствительности сегодняшней студенческой аудитории к собственному, несемантизируемому языку искусств. Практика многочисленных герменевтических истолкований приучила зрителей искать и усматривать всевозможные значения, знаки, аллегории и символы и оставаться безразличными к характеру их сообщения. Главное – разгадка зашифрованного смысла; все остальное в произведении (особенно часто это наблюдается в отношении изобразительных искусств, и в особенности – живописи) не замечается и эстетически не переживается. Хотя все это является не менее значимым компонентом произведения, нежели то, что определяет его семантико-смысловую сторону.

Следствием сужения и упрощения чувственного опыта оказывается общее обеднение личности. Концепцией, на философском уровне осмысляющей подобные трансформации, а также намечающей проекцию «новой культурной чувствительности» (А. С. Филоненко [3]), можно считать философскую концепцию «производства присутствия» ведущего современного германо-американского ученого Ханса Ульриха Гумбрехта [1]. (Идея применения теории Х. У. Гумбрехта к области образования получила непосредственный отклик и развитие в статье М. А. Гусаковского [2].)

Х. У. Гумбрехт рассматривает культуры «значения» и «присутствия», к последним, в частности, относя культуру Средневековья, а к первым культуру Нового времени, существенные черты которой сохраняются и сегодня. Суть культуры «значения» заключается в гиперболизации мира рации, сознания, соответственно, закрепленных человеческой рациональностью установлений и конвенций. Это тип культуры, в котором постепенно утрачивается связь с материальной стороной мира, точнее происходит коллективное (в общекультурных масштабах) сосредоточение на мире значений, знаков, интерпретаций. Тогда как другая, отличная от мира человеческих значений, т.е. продуктов деятельности сознания, сторона жизни индивида и Бытия в целом, остается «за скобками», не принимаясь в рассмотрение. Теория «производства присутствия» акцентирует именно эти, оставляемые без внимания культурой значений аспекты мира. Прежде всего, они схватываются и отчетливо проявляются в произведениях искусства, поэтому художники, по определению, – люди, наиболее чуткие к этой стороне бытия. Обращаясь в первую очередь к анализу эстетических явлений, Гумбрехт отмечает, что в них параллельно присутствуют два плана, один связан с семантикой, другой принципиально асемантичен и ни в коем случае не подчинен плану «значения». В словесном искусстве такими «материальными факторами» являются, например, в поэзии ритм, рифма, размер, фонетическая организация стиха, в музыке мелодический лад, ритм, темп, тембр и т.д., все, кроме вербальной составляющей, как это имеет место в песенных жанрах, или даже на уровне названий произведений во всех других, исключая словесные компоненты видах и формах музыкального творчества. В искусстве живописи такими характерными «материальными» элементами являются цвет и фактура.

Следствием и конкретным приложением идей Х. У. Гумбрехта в образовательном процессе, в частности, в изучении культуры, эстетических феноменов и более узко художественного творчества, могло бы стать, на мой взгляд, внимательное обращение к «материальным» факторам искусства, чувственным, телесным, пространственным параметрам явлений эстетосферы и артефактов культуры. Приучение к их различению, рассмотрению, глубокому восприятию дает шанс надеяться на развитие изначально заложенной в индивиде, а сегодня антропологически активно защищаемой и обосновываемой, чувственной полноты, что, в свою очередь, должно способствовать формированию многомерности личности, располагающей возможностями не только рационально-логического мышления, но и богатого чувственного освоения мира.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Гумбрехт Х. У. Производство присутствия: чего не может передать значение. – М.: Новое литературное обозрение, 2006. – 184 с.